

1938 in sporazum Cvetković-Maček), pri čemer je kronološko načelo prekinil le pri celovitem prikazu političnih koncepcij Komunistične stranke Jugoslavije glede avtonomistične problematike Vojvodine in celotne državne ureditve. Njeni pogledi so bili v vojnem času uresničeni z avtonomijo Vojvodine v okviru federalne Srbije kot sestavnega dela jugoslovanske federacije.

Prva velika prelomnica v vojvodinskem avtonomističnem gibanju je leto 1932, ko si je izoblikovalo svoj ustavni koncept, podoben federalističnim zamislim Kmečko-demokratske koalicije, in ko se je začelo povezovanje različnih opozicijskih strank in skupin za skupni boj za njegovo uresničitev. Somborska resolucija, ki jo je sprejela medstrankarska konferenca julija 1932, je poudarila načelo Vojvodino Vojvodincem. Njeno vsebino je širša konferenca predstavnikov opozicijskih delov Radikalne in Demokratske stranke, Samostojne demokratske stranke in Hrvatske seljačke stranke ter drugih skupin v razmerah, ki so nastale po Zagrebških punktacijah, konec decembra 1932 precizirala v Novosadski resoluciji z zahtevo, da ob bodoči preureditvi države Vojvodina s Sremom dobi enak položaj, kakršnega bodo imele tudi druge pokrajine. Konferenca je izvolila tudi akcijski izvršni odbor, ki naj bi skrbel za oblikovanje vojvodinskega opozicijskega gibanja in vodil razgovore v Beogradu in Zagrebu za uresničitev njenih sklepov. Vojvodinskih opozicijski radikali so izdelali tudi ustavni načrt, po katerem bi Jugoslavijo sestavljalo šest pokrajin s široko izvršilno in zakonodajno avtonomijo, med njimi Vojvodina. Sprejetje Novosadske resolucije, ki je bila »avtohtoni politični izraz« avtonomističnih procesov v Vojvodini, pa je imel za posledico zaostritev političnih spopadov z vodstvi srbijanskih opozicijskih strank v Beogradu, zlasti z radikali, demokrati in zemljoradniki. Avtor je prikazal tudi zamisli različnih »punktacij« o položaju Vojvodine.

Nov pomemben mejnik v vojvodinskem avtonomističnem gibanju je julijska konferenca leta 1935, na kateri so uresničili zamisel o tesnejši organizacijski povezavi opozicije in sklenili, da bo v bodoče nastopala kot Vojvodinska fronta z značajem nadstrankarske politične formacije. Ta ni bila raznolika le po politični sestavi, temveč tudi v socialnem pogledu, saj so v njej sodelovali in jo podpirali tako premožnejši sloji in izobraženci kot tudi deli kmečkega prebivalstva in pripadniki delavskega gibanja. Vojvodinska fronta je poudarjala nacionalno-zgodovinske temelje za ureditev jugoslovanske države in zato je zašla v krizo, ko se je po sporazumu Cvetković-Maček avgusta 1939 osnova za bodočo državno ureditev zožila le na etnični kriterij. Za primer, da bi prišlo do oblikovanja treh federalnih enot, srbske, hrvaške in slovenske, se je pri hrvaških opozicijskih politikih pojavila tudi zamisel o delitvi Vojvodine, medtem ko jo je seveda Srbija imela za integralni del svojega narodno državnega ozemlja. Končar je ob sklepu poudaril, da Vojvodinska fronta ni imela značaja nacionalnega gibanja, vodilni v njej so bili Srbi, in zato v sklepnem obdobju prve Jugoslavije ni nudila odpora na zožene nacionalne koncepcije, v imenu katerih so jo politično poskušali likvidirati. Vojvodinska fronta je s svojimi političnimi idejami in celovitimi zahtevami »pomembno vplivala na politične procese v Vojvodini...« (str. 359).

Avtor se je prvi lotil obdelave zelo kompleksne teme, ki jo je bogato dokumentiral z okoli 850 opombami. Poudariti moramo njegova velika hevristična prizadevanja, saj je uspel najbogatejše arhivsko gradivo dobiti v privatnih arhivskih zbirkah. Glede na to je mestoma v tekstu ali opombah navedel tudi obširnejše odlomke iz dotlej neznanih pisem in zapisnikov, s čemer je še bolj plastično osvetlil obravnavano problematiko. Seveda je uporabil tudi arhivske in časopisne vire iz javnih ustanov ter relevantno literaturo, za katero je poudaril njeno znanstveno pomembnost ne glede na možne kritične observacije na posamezne ocene. Knjigo je sklenil s povzetkom, ki je preveden tudi v angleški jezik, in registrom osebnih imen, med katerimi je precejkrat omenjen zlasti dr. Anton Korošec, pa tudi več drugih slovenskih politikov, kar prav tako odseva njegovo metodo obdelave vojvodinske avtonomistične problematike v širokem okviru prizadevanj za preureditev jugoslovanske države.

Monografija Ranka Končarja je v metodološkem, hevrističnem in vsebinskem pogledu uspešno delo. Vsestransko je izpolnil zastavljeni cilj, da s svojo knjigo »omogoči zgodovinsko razumevanje« ustavnega vprašanja Vojvodine in z relevantnimi dokumenti osvetli njegovo politično genezo. Njegovo delo je pomemben prispevek k politični podobi Vojvodine med vojnama kot tudi k celovitejši osvetlitvi prizadevanj, posebej srbskih in hrvaških, za novo ustavnopravno ureditev jugoslovanske države v tridesetih letih.

Miroslav Stiplovšek

Raoul Hilberg, *La distruzione degli Ebrei d'Europa*. 2 knjigi. Torino : Einaudi, 1995. 1385 strani.

Ob podpori nabavno-prodajne združne zveze COOP Nord-Est je ugledna italijanska založba Einaudi izdala temeljno študijo o nacističnem poskusu uničenja evropskih Judov. Gre za življensko delo ameriškega raziskovalca nemško-judovskega porekla Raoula Hilberga. Obsežno Hilbergovo delo je prvič izšlo že leta 1961 z naslovom *The Destruction of the European Jews*. Italijansko izdajo nove, dopolnjene izdaje iz leta 1985, je uredil Frediano Sessi.